

TOMAZO KAMPANELA: GRAD SUNCA

Platon, Tomas Mor, Tomazo Kampanela, Fenelon i dr. bili su utopisti: „Utopija je načelo svakog napretka, govorio je buntovni akademik Anatol Frans 1910. obraćajući se mladima. Bez nekadašnjih utopista ljudi bi još bili bedni i goli u pećinama... sanjajte drugovi, budite aktivni¹⁾). U utopiji je on gledao sutrašnju istinu. Kakva razlika, međutim, između ovog slobodnog kazivanja mišljenja u XX veku, koliko više slobode u manifestacijama, u društvenim komunikacijama, i onih poetskih i naučnih imaginacija, u onom polju ljudskih želja od pre četiri veka, od XVI veka! Ljudi su bili utopisti zato što ništa drugo nisu ni mogli biti u doba, kad je kapitalistička proizvodnja bila još slabo razvijena. Prvi socijalisti-utopisti bili su prinudeni da elemente novog društva konstruišu iz glave, imajući, dođuše, pred očima pokušaje socijalnih reformi još iz antičkog doba: Platona i njegove preteče u Heladi, Cezara, Katilinu i dr. u Rimu i pokušaje u srednjem veku koje je ovo doba društvenog razvoja uveliko prevazilazilo. Nisu, ipak, svi socijalisti i komunisti-utopisti gradili samo fantazije budućnosti, kaže Engels u *Anti Diringu*. „Nisu oni bili utopisti u doslovnom smislu reči... oni su predosećali ili bolje pretpostavljali prelom u istorijskom kontinuitetu, pa njihovi sistemi nisu samo izmišljeni, već su istorijska nužnost²⁾).

Platon je napisao svoju *Republiku*. Njegova utopija zasniva se na kritici atinske demokratije IV veka st. e., *Utopija* Tomasa Mora iznosi kritiku engleskog, a Kampanelin *Grad sunca* kritiku italijanskog društva krajem XVI i početkom XVII veka. To je sve bilo daleko od naučnog

¹⁾ Mile Joka, *Preteče naučnog socijalizma*, str. 5, 1978.

²⁾ Fridrih Engels, *Anti Düring*, str. 267–279 i passim, „Naprijed”, nema godine izdanja.

shvatanja socijalizma i shvatanja jednog naroda za sebe, za svoju korist, jer su mu takve koncepcije bile strane, nisu dopirale do njegove svesti. Tek u XIX veku nova shvatanja i novi zahtevi prodiru u narod, pa ipak ne sasvim oslobođeni utopizma.

Da li je rdavo uređenje društva uzrok što se u istoriji pojavljuju kroz sva vremena i u svim zemljama razdori i neredi, poroci, zločini, ratovi, revolucije, pokolji? Svi mislioci koji se ovim pitanjem bave, služu se da je od vajakada nejednakost među ljudima bila uzrok bede i bogatstva, lakomosti i slavljublja, sveg zla kojima su ljudi preopterećeni. Svaki se socijalist-utopist može zato shvatiti samo kroz svoje vreme, pa nije lako shvatiti utopije Tomasa Mora, ni Tomaža Kampanele, bez poznavanja prilika doba u kojem oni žive, a ono je kudikamo teže za razumevanje od bilo kojeg drugog doba kasnijeg nekog njihovog sabrata, utopista⁹⁾. To je, naime, doba kraja feudalizma i početka kapitalizma, a pre svega to je doba snage i ogromne uloge koju su imale crkva i svetska trgovina. Rezultat otkrića Amerike i morskih puteva za Indiju, bila je sreća vremena, jer su lađe plovile oko cele zemlje. Rađala se borba na smrt između feudalizma i kapitalizma. Snažna organizacija, univerzalna katolička crkva, sa svojim univerzalnim latinskim jezikom, i univerzalnim zemljišnjim posedom — stoji iznad labavnog privrednog jedinstva feudalnih država. Trgovina daje podstrek snaženju gradova naročito italijanskim u prvo vreme. Podizanje zanatstva, borba između esnafa i oholih patricija, borba za samostalnost i odvajanje gradova od vlastelinske i zemaljske vrhovne vlasti — karakterišu taj period sve do potpune nezavisnosti u kojoj gradovi razvijaju novu revolucionarnu snagu, snagu trgovačkog kapitala. Ona će gradove pretvoriti u tvrđave snažnog državnog apsolutizma.

Taj trgovački kapital, ta revolucionarna ekonomska sila XIV, XV i XVI veka unosi u društvo novi elan i nova shvatanja. Prekoračuju se granice Evrope, trgovina donosi kosmopolitizam umesto privezanosti za rodni kraj, a univerzalnosti crkve se istovremeno suprotstavila nacionalnost. Početkom novog doba, kao posledica nastalih promena javlja se proletarijat — najniža društvena klasa koja narasta raspuštanjem vojnih pratnji, proterivanjem seljaka sa zemlje, zatvaranjem manastira posle reformacije. To je ogromna masa pauperizovanih proletera, koji ne traže da se ukine klasa u kojoj se našla, već da se ukine vladavina svih klasa uopšte. Svi pokušaji zaštite sitnog seljaka pred zemljoposjednicima su propali. Masovna beda i masovna

⁹⁾ Karlo Kaucki, *Tomas Mor i njegova utopija*, passim, 1953.

divljanja rasla su uprkos svim zakonima, mučenjima, vešalima. Modernizovan feudalizam, prilagođen potrebama robne proizvodnje, postaje meta, u početku bojažljivog protesta, a zatim uzrok seljačkih ratova.

Ma kako izgledala zamršena istorija XV i XVI veka, kroz nju se provlači crvena nit koja tom periodu daje svoj pečat: to je još jedna borba, velika borba protiv papske crkve. Italiji je ostala najnaprednija zemlja evropskog zapada, a centar Italije bio je Rim. Elemenat koji je uzdrmao i srušio feudalni svet i njegovog monarha papu, opet je bio kapital. Sve veća crkvena bogatstva izazvala su zavist i pohlepu svih imućnih. Nauke i umetnost izlaze iz crkvenih okvira i cvetaju u gradovima, a monasi tonu sve dublje u nerad i razvrat, neobrazovani, sirovi, a pri tom neizmerno bogati. Centralizacija crkve stavila je sva sredstva vlasti u službu papa, čime je njihova moć ogromno porasla. Pape u XV i XVI veku postaju dovitljiviji kao pravi finansijeri. Brojne su mogućnosti njihovog bogaćenja. Trgovina crkvenim zvanjima i trgovina s oprostajem grehova, postali su najbestidniji vid svih nameta. Hutten, u svojoj optužbi 1520, kazuje kako su Nemci, u doba reformacije, gledali na papstvo: „Pogledajte, govori on, taj veliki ambar kugle zemaljske (Rim), u koji se dovlači ono što se u svim zemljama oduzima i pljačka; u njegovoj sredini sedi onaj nezasićni žižak koji proždire ogromne količine plodova, opkoljen svojom mnogobrojnom bratijom... Zar Nemci da se ne prihvate oružja, pa da ognjem i mačem pođu na juriš? ... To su pljačkaši naše otadžbine... njima mi dajemo zlato; oni na naš račun drže konje, pse, mazge i bludnice... ulepšavaju svoje dane, oblače se u purpur... grade mramorne palate. Tobože zaštitnici pobožnosti, pobožnost ne samo što ne poštuju, nego je preziru, skrnave i blate itd. itd.“⁴⁾ Ovo je bila borba eksploatatora i eksploatisanih, a ne borba između „autoriteta“ i „individualizma“, niti borba o crkvene dogme.

Kao svetovni vladari, pape su, međutim, bile revolucionarni elemenat. Zbog toga se u njih kao i u celoj renesansi XVI veka nalazi čudna mešavina mladalačke odvažnosti i staračke pohotljivosti. Njihovo revolucionarno preziranje tradicionalnog svojstveno je klasi koja se uzdiže, ali neprirodna pomama za uživanjem pripada eksploatatorskoj klasi. No, ma kako bili bezverni, pape i njihovi dvorani veru su smatrali za osnovu svoje moći. Ona se mogla održati samo skrivanjem od naroda svega što se radilo, pa su ga, naročito niže sveštenstvo, varali, zaglupljivali i na sve načine kočili njegov razvitak.

⁴⁾ Ibid., str. 61.

U gorkoj ironiji piše Đordano Bruno u jednom sonetu: „O sveta i blažena gluposti, sveto neznanje i sveta ludosti, blagoslovena pobožnosti što si sama više zadovoljila duše no što bi to mogla sva istraživanja razuma”⁵⁾. Sujeverje i fanatizam, svirepost i krvožednost dostigli su ludačke razmere, a Evropa je od seljačkih ratova do Vestfalskog mira (1525-1548) ličila na ludnicu u kojoj su ljudi odbacili sva pravila i propise. Katolicizam je, međutim, i posle reformacije bio snažno sredstvo jedinstva hrišćanskog sveta, bez obzira kakvi su odnosi prevlasti postojali između papa i pojedinih evropskih vladara.

S druge strane, renesansa u tom XVI veku široko razmahuje krila. Proučava se antika, prihvata se njen način mišljenja, svi se kite paganstvom, a ostaju katolici, svi teže za humanističkim obrazovanjem nasuprot skolastičkoj teologiji. „Nauke se bude, milina je živeti”, uzviknuo je Hutten, što će pola veka kasnije ponoviti Frensis Bekon: „Ovo bi doba, veli on, s pravom moglo reći *plus ultra*, tamo gde su ranija vremena govorila *non plus ultra*”. Aristotel se čita u originalu, tumače ga vizantijski filozofi. Pape i kardinali (kakva protivurečnost!) su mecene centara i kružoka u kojim se proučavaju, pronalaze i štampaju dela antičkih pisaca. Humanisti, ta mlada buržoazija, postali su žustri branioci ujedinjenja nacije pod jednim vladarem, uprkos svojih ushićenja delima republikanaca Demostena i Cicerona. Karakterističan rezultat ovog stanovišta bile su raznovrsne želje mislilaca onoga doba, kako da se nađe izlaz iz stanja koje je izazvalo rađanje modernog građanskog društva. Nastaje delo socijalne i političke literature *Vladalac Nikole Makijavelija*. To delo izražava težnje građana severno-italijanskih gradova u kojima je, u stvari, počelo da se razvija moderno evropsko društvo.⁶⁾ Ljudi u XVI veku su genijalni i najbolji u dobrome, a najgori u gramzivosti i razvratu — mešavina revolucionarnih i reakcionarnih elemenata. SEICENTE DELIRAVA.

Na pragu ovoga doba stoje velike ličnosti, socijalisti-utopisti Tomas Mor (1478-1535) poznati humanist, prijatelj Erazma Roterdamskog poznavalac ekonomskih i političkih prilika engleskog društva. Drugi je Tomazo Kampanela (1568-1639) monah, fratar dominikanac, jedan od najučenijih ljudi svoga vremena ne samo u Italiji, nego i u celoj Evropi. Kad se Kampanela rodio, Mor je bio mrtav već trideset i tri godine, pa ipak se

⁵⁾ Đordano Bruno, *U slavu gluposti*.

⁶⁾ Veljko Korać, *Komunističke i socijalističke utopije od početka moderne epohe do pojave naučnog socijalizma*, str. 20, i passim, 1962.

dobro znalo o njegovoj istaknutoj ličnosti u životu najvišeg engleskog društva. Svojim mudrim i svestranim pogledima, Morova *Utopija* izvršila je veliki uticaj na kasnije socijaliste-utopiste i najpre na našeg Kampanelu.

Obojica su bili preteče socijalizma, a socijalistička misao je imala svoju neprekidnu trajnost i evoluisala srazmerno samom društvu. Ona je bila svetlost, vodilja ugnjetenih masa i izražavala je njihovu nadu i težnje u jedno društveno uređenje u kojem bi vladala pravda i razum, a postojala kolektivna svojina sredstava za proizvodnju i društvena raspodela dobara. Ta napredna misao imala je svoje predstavnike u svim istorijskim epohama; oni su verovali u progres čovečanstva, ali je, na žalost, takva misao bila svojina samo obrazovanih filantropa.

Shvatanja Tomaza Kampanele i njegovi snovi o idealnom ostrvu i gradovima, neizbežno nose pečat epohe u kojoj živi i piše. On se rodio 1568. u gradu Stilo u južnoj Italiji, u Kalabriji, koja je od XVI veka bila pod teškim jarmom Španije. Još kao dečak stupio je u dominikanski samostan, u red učenih monaha, sa željom da se posveti teologiji. Vrlo rano se istakao životnom zrelošću: u trinaestoj godini mogao je da drži improvizovani govor u prozi ili u stihovima. Bio je veoma naklonjen filozofskom razmišljanju i već tada čita delo *Summa* sv. Tome Akvinskog. Svojim sposobnostima da brzo i lako ovlada svim naukama i velikim govorničkim darom, Kampanela se brzo istakao među kaluđerima i svojim učiteljima. Tada su još dominikanski manastiri, sledeći srednjevekovne tradicije, težili da u svojoj sredini imaju naučnike, filozofe i govornike. Dominikanci su bili poznati po broju slavni ljudi, koji su potekli iz toga reda. Ali već krajem XVI veka novoosnovani red jezuita (Lojola 1557) baca u zasenak ostala duhovnička bratstva. Tada nastaje takmičenje, borba za prevlast između njih i dominikanaca; jezuiti ipak prisvajaju brigu o nauci. Zahvaljujući toj surevnjivosti, Kampanela će rdavo proći u životu. On se, naime, isticao u skolastičkim diskusijama, koje su održavali manastiri međusobno, naročito Kozenci gde je Kampanela zastupao mišljenje svojeg reda.

Jezuitima se tada naročito zamerio žestokim napadima na Aristotela, čiji ugled nije bio ništa manji od ugleda Biblije, naročito svojom prvom knjigom *Philosophia sensibus demonstrata* protiv filozofa iz Stagire i njegovih branilaca. Omalovažavao je mišljenja jezuitskih učitelja, jer je prebacivao i njima i samom Aristotelu što se obraćaju samo umu, a ne i iskustvu, što traže nauku samo u knjigama, a ne u prirodi. Kam-

panelin duh je nadahnut pobunom, on svoju nauku i filozofiju traži u prirodi.

On je i lično veoma hrabar, jer u doba kada su se naučni pronalasci kosili sa crkvenim dogmama i kad se svaka slobodoumnost proglašala za jeres, on proučava anatomiju čoveka! Njegovi stanovnici *Grada Sunca* ta ispitivanja obavljaju na osuđenima na smrt. Istražuju isto tako sastav biljaka i životinja i funkcije svih njihovih delova. Kampanela izučava uređenje sveta i svemira.

U jednom sonetu kaže: „Sve knjige ovog sveta jedva mogu zadovoljiti moj nagon za znanjem... Izučavanje svemira pruža mi snažniju hranu, ali se pri tome i moja glad stalno povećava. Žudeći i tražeći, ispitujem ga u svim pravcima i ukoliko više saznajem, utoliko manje znam.”)

Ovakva Kampanelina shvatanja izazvala su ogorčenje jezuita, optužili su ga za jeres i čarobnjaštvo i papa mu je naredio da se vrati u manastir u Stilou. Vremenom se Kampanela upliće u političke sukobe u južnoj Italiji, stvara zaveru, želi da izvrši prevrat, da Kalabriju oslobodi španskog ropstva i da tamo širi nove ideje „ostvarujući republikanske oslobodilačke planove, stvori nove zakone, nove sisteme za vladanje društvom”.⁷⁾ Zavera je međutim, otkrivena, Kampanela uhvaćen i osuđen u Napulju 1600. god., one iste godine kad je Đordano Bruno, taj neobuzdani apostol nove misli, spaljen na lomači u Rimu.

Kampanela je ostao u napuljskim zatvorima punih dvadeset i sedam godina s razočarenjem u narod koji nije ustao, kad mu je on nosio slobodu. Bilo je žalosno njegovo buđenje iz sna, kad je ostao sâm, napušten od svijui. U sonetu koji je tada sastavio on ispoljava svoje duboko saučešće prema narodu i kazuje misli i osećanja koje su upoznali revolucionari svih zemalja i svih vremena. „Narod je, govori on, nepostojana, nerazumna životinja koja ne poznaje svoju snagu i strpljivo podnosi najveće udarce i terete; daje se voditi od slabog deteta, koje bi jednim udarcem mogao oboriti na zemlju.... Sve što se nalazi između neba i zemlje pripada narodu, ali on o tome ništa ne zna, i kada mu neko otkrije njegovo pravo, on ga kamenuje i ubija”⁸⁾.

Kampanela, doduše, nije znao da je on jedini razočaran. Ljudi su uvek bili žrtve svoje obna-

⁷⁾ T. Campanella, *De natura rerum juxta propria principia*, 1565.

⁸⁾ Pol Lafarg, *Tomazo Kampanela / Štampano uz prevod dela Grad sunca*, 1962.

⁹⁾ Gaspare Orelli, *Poesie filosofiche di Tomazo Campanella*, 1834.

ne u politici, dok ne nauče da iza svake političke, socijalne ili religiozne izjave i obećanja stoje interesi neke klase. Pristalice starih institucija, ma koliko one izgledale apsurdno i trulo, uvek će naći branioce protiv reforme i poboljšanja, jer ih drže snage vladajuće klase. Još jednom i još više će Kampanela biti razočaran kad njegovo glavno delo *Civitas solis* bude doživelo istu sudbinu. On je smatrao da socijalizam kao izraz apsolutne istine samo treba otkriti, pa će on svojom snagom osvojiti svet.

Dugim i teškim mučeništvom ispaštao je Kampanela svoj revolucionarni pokušaj i svoje napade na jezuite. Da nije bilo njihove mržnje verovatno bi popustio bes španske vlade posle nečuvenih mučenja o kojima sâm piše u predgovoru svojeg dela *Atheismus triumphatus* (Pobedeni ateizam): „Bio sam zatvoran u pedeset raznih robijašnica i sedam puta podvrgnut naj-surovijim mukama. Poslednji put ovo je mučenje trajalo četrdeset sati. Stezali su me čvrsto zategnutim konopcima, koji su mi preseklili meso do kostiju, obešen s rukama na leđa... Petnaest puta sam izvođen pred preki sud. Najzad sam osuđen ne samo za jeres već i za tvrdjenje da se na Suncu, Mesecu i zvezdama mogu videti promene koje nagoveštavaju revolucije u svemiru, što je sve bilo suprotno Aristotelovim postavkama koje svetlu pripisuju večno nepromenljivo trajanje”.

Kampanelu su, međutim, i pored optužbe za jeres, štatile pape. U napolitanskim zatvorima, u momentima slabosti, pisao je pesme, molitve bogu da mu prekrati muke ili bi pevao himne Suncu za koje je verovao da ima dušu i da je tvorac nižih bića, dok je samo čoveka stvorio bog. Život Kampanelu ipak nije paralisao, on ga je ispunio svojim mislima i snovima. Kasnije mu je ropstvo olakšano, pa je dobio dozvolu da radi u zatvoru, da se dopisuje s prijateljima, da ih čak prima u zatvoru. Tako je naš osuđenik iz dubine tamnice ispunjavao Evropu svojim znanjem. Naročito su bila na ceni njegova astrološka otkrića, kretanja nebeskih tela i proricanja. Pape i vladari su od njega tražili savete, naučnici su pismeno s njim raspravljali filozofska i naučna pitanja. Dva nemačka naučnika su primala njegove rukopise, štampali ih i širili po Nemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Italiji.¹⁹⁾

Veliki zaštitnici Tomaza Kampanele bili su pape Pavle V naročito i Urban VIII koji je posle pet godina pregovora uspeo da ga oslobodi zatvora 15. marta 1626. pod izgovorom da će mu se u Rimu suditi kao jeretiku. Njega je, međutim, u Rimu kao i ranije progonila mržnja jezuita. „Nikada zbog jednog sirotog, slabog kaluđera

¹⁹⁾ Pol Lafarg, op. cit., str. 91.

nije viđena tolika srdžba i bes" napisao je neki njegov savremenik. Da bi izbegao sve nezgode koje su raspaljivali jezuiti, Kampanela je pre-rušen i u kolima francuskog poslanika napustio Rim 1634. god. Samo pet godina mu je bilo pre-ostalo od života. Proveo ih je lepo, prvo u Mar-selju, a zatim je na poziv Rišeljea stigao u Pariz. Na dvoru mu je Luj XIII pošao u susret i iz-mučenog starca poljubio o oba obraza. U paris-kom dominikanskom manastiru bavio se astrolo-gijom, pravnim i filozofskim studijama. Prore-kao je da će pomračenje Sunca 1. VI 1639. biti po njega kobno. Da bi otklonio opasnost, pri-državao se propisa koja je davao svojim Solar-cima u *Gradu sunca*. Zatvorio se u belo okrečenu sobu pošćropljenu esencijama prijatnog mirisa i osvetljenu sa sedam buktinja. Nastojao je da svoju zabrinutost rastera tihom muzikom i raz-govorima s kaluđerima, koji su mislili da je lud⁴¹). Umro je pre pomračenja Sunca u 71. godini života, 15. maja 1639.

Glavno delo Tomaza Kampanele je *Grad Sunca* (Civitas Solis) — Utopija što na grčkom jeziku znači mesto kojeg nema, u kojoj se opisuje za-mišljeni svet izvan našeg prostora i našeg vre-mena. To je ostrvo negde u Indijskom okeanu, a grad se zove Taprobana. Kampanelina utopija je jedna od najsmelijih, najpotpunijih i najlepših. To je organizacija jedne filozofske zajednice.

Kampanela me poznaje svet. On se predaje smelom letu svoje metafizičke mašte koja ga vraća detinjstvu, komunističkoj sredini jednog dominikanskog manastira. U mladim godinama je već u zatvoru i tamo provodi veći deo života. Kako on, dakle, vidi čoveka u jednom tako bur-nom društvu XVII veka? Činjenica je da zna koliko su teške društvene prilike plebejskih masa južne Italije. Poznate su mu, kao obrazo-vanu čoveku mnoge ideje o društvenoj jedna-kosti ljudi kroz istoriju, pa sve do hrišćanske ideje o jednakosti. Građeci svoju državu, Kam-panela ima pred očima isto tako *Utopiju* Toma-sa Mora.

Socijalni položaj čoveka Kampanela gleda kroz svoju toplu i plemenitu uobrazilju koja se pored antičkih mislilaca pothranjuje čudnovatim obi-čajima naroda u nedavno otkrivenim zemljama Amerike i Azije. On zna da može postojati bolje društveno uređenje nego što je ono koje on poznaje, ali nije bio siguran na koji način i kojim sredstvima bi se ono moglo ostvariti. Rešenje je ipak sagledao u ukidanju privatne svojine i u potpunoj jednakosti ljudi. Svoju ide-alnu državu gradi bez bojazni od prepreka na putu njena ostvarenja. Sama nam se ovde na-meće paralela Kampanelinih sa Morovim stav-

⁴¹) *Ibid.*, str. 93.

ovima. *Utopija* Tomasa Mora je delo državnika koji poznaje društvo. U njemu živi, advokat je poslovnih ljudi, političar, ekonomist. Kritikuje englesko društvo i oseća veliko sažaljenje prema seljacima rasteranim s njihova ognjišta. I najzad, Mor je umeo da oceni da upravo porast bogatstva nužno izaziva porast bede, jer bogati postaju bogatiji pronalazeći nove i uspješnije načine pljačkanja siromašnih. I pored svega Mor sumnja, hoće li biti ostvarene makar i najpreče reforme koje stavlja u reči svojih putnika na povratku iz Utopije.

Kampanelin *Grad Sunca* je kombinacija u građevinskom smislu, rimskih kastela, srednjovekovnih gradova i samog Jerusalima. Grad se nalazi na brdu usred velike ravnice. Veći deo grada s brda se širi na velikom prostoru ravnice. Grad se deli na sedam krugova i sedam odbrambenih bedema, koji nose imena sedam planeta. Na vrhu brda je hram okruglog oblika s kolonadama i lukovima kao "kod peristila i manastirskih tremova". U hramu gori sedam kandila — i ona nose imena sedam planeta; u hramu živi četrdeset i devet sveštenika. Nad kupolom stoji trideset i šest vetrokaza. Kroz celo izlaganje ćemo se sretati s brojevima koji su bitni za Kampanelinu astrologiju. On je te mistične (skrivenne) osobine brojeva koje su u svim vremenima zanimale mišljenja naroda, prihvatio iz *Kabale* kojom je bio obuzet ceo XVI vek.¹²⁾ S druge strane, Solarci su se oslanjali mnogo i na Pitagorino učenje o aktivnim svojstvima brojeva, ali Kampanela nije siguran, je li to iz sujeverja. Svakako svoje uverenje ne zasnivaju na samom broju, već na vezi medicine s brojem. S *Kabalom* se Kampanela upoznao u Kozenci, kad je studirao filozofiju. Neki stari rabin mu je tada otkrio tajne nauka astrologije, magije i osnove *Kabale* koja predstavlja neobičnu mešavinu najviših filozofskih ideja sa fantastičnim snovima okultizma.

U *Gradu Sunca* Kampanela će iznositi na toj osnovi izgrađena svoja shvatanja i filozofska i astrološka kroz dijalog domaćina hospitalca i putnika Denovljanina. Među brojevima je prvi broj *sedam* s kojim se sretamo u svim njegovim kombinacijama: 7×7 , 7×2 i dr. Nije manje važan ni broj *šest*: 36 vetrokaza 6×6 , deca se počinju baviti naukom i umetnostima od šeste godine, vrhovni zapovednik mora imati 36 godina, i dr. Najznačajniji je broj *tri* sa svojim mističnim osobinama: tri pomoćnika, tri stiha za tumačenja, deca od tri godine uče azbuku itd.

Grad Sunca, čiji su stanovnici Solarci, nije ni republika ni monarhija, jer vlast svetovnog i duhovnog poglavara po imenu Hoh, ne podleže

¹²⁾ *Ibid.*, str. 103.

nikakvoj kontroli, a nije nasledna. Novi poglavar se bira tek kad se pronađe čovek u nauci jači, a za upravljanje sposobniji. HOH je neka vrsta pape, jer je Kampanela svoj pogled okretao unatrag, sanjajući o uspostavljanju papskog autoriteta, ugroženog i rušenog sa svih strana. Samo ime HOH ili SUNCE što po solarskom znači metafizičar, ima sličnosti sa EN SOPH, a to po *Kabali* znači čisto biće. HOH je prema tome morao imati znanje i vrline svih Solaraca u celini, kao što je ČISTO BIĆE u potpunosti imalo osobine koje ljudi poseduju u malom. HOH ima tri pomoćnika: MOĆ, MUDROST, LJUBAV (Potentia, Sapientia, Amor). Svaki ima svoj delokrug rada: Moć obavlja sve što se odnosi na rat, na snabdevanje i utvrđivanje grada; Mudrost ima pod svojom vlašću onoliko činovnika koliko ima nauka. Solarci imaju jednu glavnu knjigu u kojoj su sve nauke izložene ukratko i jednostavno, pa se s lakoćom uče. Po naređenju Mudrosti svi zidovi celoga grada, spolja i iznutra, ukrašeni su slikama na kojima su prikazana slova, zatim sve nauke, svi zanati i svi alati; ispod svake slike stoje objašnjenja u tri kratka stiha, a ispod nekih je samo jedan stih. Ljubav se stara o međusobnim odnosima, rađanju dece i društvenom vaspitanju.

U *Gradu Sunca* je sve zajedničko, dakako i žene. Međusobno se daruju, jer im sve daje zajednica. Niko ne prima više nego što zaslužuje, a nikom se ne odbija ono što mu je potrebno. Oni su bogati, jer imaju sve; siroti, jer nemaju ništa. Ne robuju stvarima, već stvari služe njima. Svi vršnjaci se međusobno nazivaju braćom. I muškarcima i ženama nose skoro isto odelo prilagođeno za ratovanje. Zajednički se vaspitavaju u svim veštinama. Vaspitanju dece se posvećuje velika pažnja. Posle prve i treće godine uče se da govore i da upoznaju azbuku šetajući oko zidova gde je sve naslikano i ispisano, a to vrlo brzo i lako nauče. O deci se brinu najugledniji starci, oni ih uče i svim gimnastičkim vežbama i vode ih svih vrstama majstona. Izvode ih, isto tako, na njive da bi odmalena utvrdili njihove sklonosti za buduća zanimanja. Čene naročito one koji nauče više zanata. Decu posle sedme godine upućuju na upoznavanje svih prirodnih nauka, a zatim apstraktnih: matematike, medicine itd. Svaki kasnije dobija službu u onom zvanju u kojem se najviše istakao. Ostale činovnike biraju ona četiri vrhovna vladara: Hoh, Pon, Sim, Mor. Deca još uče strane jezike, a ne daje im se nikakav odmor sem onaj koji ih čini učenijima. Zato izlaze u polje da se bave trčanjem, bacanjem koplja, da love divlje zveri, da raspoznaju biljke, razne vrste kamenja itd.

„U njih su zajedničke kuće, piše Kampanela, spavaonice, kreveti i ostale neophodne stvari.

Svakih šest meseci činovnici određuju ko će spavati u jednom krugu, a ko u drugom i trećem i ko u kojoj spavaonici što se obeležava slovima na dovratku. Zanatima i apstraktnim naukama bave se i muškarci i žene, s tom razlikom što vrlo teške zanate i poslove vezane s dugim hodanjem, obavljaju muškarci: oranje, setva, vršidba. Za mužu ovaca i pravljenje sira, obično se određuju žene; one isto tako odlaze daleko od grada da beru povrće..."

Kampanelin je ideal potpuni kolektivizam koji sve izjednačuje. „Svaki krug, veli on, ima svoje kujne, magacine, ostave za posuđe i životne namirnice, a svaku dužnost nadgleda neki uvaženi starac s nekom uvaženom staricom, koji istovremeno naređuju poslužnicima. Služi sva omladina i starije i svoje vršnjake... Stolovi su im u dva reda, a sedišta sa obe strane. S jedne sede žene, s druge muškarci kao u manastirskim trpezarijama. Ne diže se nikakva galama. Za vreme jela mladić s podijuma čita razgovetno iz knjige... Prijatno je posmatrati kako ih spretno poslužuje ta divna omladina i videti kako toliko prijatelja, braće, sinova, očeva i matera žive zajedno u velikoj međusobnoj časti, poštovanju i ljubavi. Svako ima svoj ubrus, činiju, čorbu i jelo. Lekari su dužni da naređuju kuvarima kakva će jela koga dana kuvati". Odela menjaju prema godišnjem dobu, kad Sunce ulazi u znake Ovna, Raka, Terazija i Jarca. Nose belu košulju do tela, u ovome gradu sva im je odeća bela, izvan grada nose crvena odela. Često se kupaju po naređenju lekara i učitelja. Zanatima se bave pod kolonadama, a apstraktnim naukama na balkonima i galerijama, u hramu izučavaju bogoslovlje.

Rađanje dece je pod kontrolom kolektiva. Devojke do 19 godine ne stupaju u odnose sa muškarcima; kod muškaraca se pak ceni uzdržavanje od odnosa sa ženama do 27 godina, a pre 21 im se i ne dopušta da stvaraju potomstvo. Ovde ima, međutim, i nekih izuzetaka u odnosu na prirodu pojedinaca, njihove potrebe i temperamentne. Čas spajanja odabranih žena i muškaraca određuju lekar i astrolog prema tačnom i povoljnom položaju zvezda, kad se Venera i Merkur nalaze istočno od Sunca prema Jupiteru. Kampanela kao pristalica i poznavalac astrologije veruje da položaj planeta i zvezda određuje umne i moralne osobine novorođenčeta. Na rađanje gledaju kao na religiozno delo i značajno za održavanje vrste. Prema spoljašnjem izgledu i sposobnostima, oni određuju buduće majke i očeve, a ružnih žena nema u njih „jer rade, dobijaju zdravu boju kože, imaju snažne vitke udove. Lepota se kod njih sastoji u stasitosti, živahnosti i otpornosti".

Ropstvo ne postoji kod Solaraca; sve poslove obavljaju sami. Gordost smatraju za porok, a isto tako misle da siromaštvo čini ljude nevaljalcima, lopovima, varalicama, lažljivcima, a bogatstvo ih čini drskim, oholim, izdajicama. Kampanela je ukinuo ne samo privatnu svojinu u kojoj vidi uzrok svih zala; on je ukinuo i ličnu svojinu, porodicu i brak. Sve odnose čoveka i žene prenosi u granice kolektiva, brak pretvara u opšte-društvenu ustanovu i podvrgava kontroli zajednice koja do najvećih pojedinosti ulazi u privatni život ljudi, u sve se meša i ne ostavlja nikakvu mogućnost pojedincu da ma o čemu odlučuje. Kampanela je radno vreme Solaraca sveo na četiri časa, sve ostalo vreme se provodi u prijatnom bavljenju naukama, razgovoru, čitanju i razvijanju umnih i telesnih sposobnosti. Zbog toga se već od detinjstva razvija smisao za kolektivizam.

U vojnim poslovima sudeluju i žene, pomažu suborcima u odbrani grada, u čuvanju bedema. Ovako isto istoričar Tit Livije opisuje odbranu Sirakuze, kad žene mesto muškaraca, po uputstvu Arhimeda, čuvaju bedem grada.¹³⁾ Solarke se još povode za Spartankama i Amazonkama koje „uzdižu u nebesa”. Dečaci od 12 godina uče se da napadaju neprijatelje, da rukuju oružjem. U rat vode i dečake i žene da bi se vojnici pred njima držali hrabro, da bi ih ljubav činila pobednicima. (Ovako Cezar opisuje ratove s varvarskim narodima.¹⁴⁾ Žene i deca se povlače u slučaju opasnosti i posle rata leče ranjene. Smrti se ne boje, jer svi veruju u besmrtnost duša. Posle rata slave pobjedu po običaju Rimljana: „Tada se u hramu pojavljuje vojskovođa, a pesnik ili istoričar, koji je po običaju s njim bio u pohodu, priča o uspesima i neuspesima”. Vrhovni vladar ovenčava vojskovođu lovorovim vencem, a hrabri vojnici se sem nagrade oslobađaju društvenih poslova na nekoliko dana. „Ali oni to mnogo ne vole kaže Kampanela, jer nisu navikli da besposliče, pa zbog toga pomažu svojim prijateljima”. . . Grad i danju i noću čuvaju straže na četiri kapije i na spoljašnjim utvrđenjima sedmog kruga, na kulama i unutrašnjim bedemima. Danju straže čuvaju žene, straže se smenjuju uz zvuk doboša i muzike na svaka tri sata.

Učestvovanje u vojnim obavezama, zemljoradnji i stočarstvu je obaveza za svakog, „jer se ta zanimanja smatraju za najplemenitija”. Sve je u njih obrađeno, zasejano — prema vetrovima i blagonaklonim zvezdama. Kolektivno svi seju, kao što kolektivno i skupljaju plodove, beru vinograde; prate ih trube, zastave, doboši i za

¹³⁾ T. Livius, *Ab Urbe condita*. lib. XXIV.

¹⁴⁾ Caesar, *Bell. Gall.* lib. IV.

malo časova završe posao. Polja se čuvaju od neprijatelja koji žive na istom ostrvu; svakodnevno četiri odreda vojnika odlaze s radnicima na njive kao čuvari. „U zemljoradnji ne upotrebljavaju ni đubrivo ni mulj, jer smatraju da se iz toga skuplja trulež u plodovima, što slabi telo u ishrani i skraćuje život”.

Trgovina u njih nije razvijena, mada znaju vrednost novca. Kuju ga za svoje poslanike i izveštače. Iz raznih krajeva sveta dolaze k njima trgovci da kupuju viškove bogatstva koja gradu nisu potrebna. Solarci ne vole da prodaju za novac, već radije vrše razmenu. Trgovinu ipak obavljaju ispred gradskih zidina, da se država ne bi kvarila rđavim običajima stranaca.

Pomorska veština u njih je na velikom glasu. Imaju lađe troveslarke, saobraćaju s raznim narodima uz zvezde vodilje da bi upoznali strane oblasti i predmete. „Govore da će ceo svet doći na to da živi prema njihovim običajima, pa se stoga neprestano raspituju, da li ima negde neki drugi narod koji živi još pohvalnijim i dostojnijim životom”.

Hrane se životinjskom i biljnom hranom. Jedu prema godišnjem dobu, kako savetuje lekar. Starci jedu lakšu hranu tri puta dnevno, zajednica ima dva obroka, a deca jedu četiri puta dnevno. U piću su veoma umereni: mladi do 19 god. ne piju, žene i odrasli piju vino s vodom, a starci piju čisto vino. Vole mirisne trave: žvaću nanu, peršun, mirođiju. Nema u njih podagre, reumatizama, nazeba, išijasa. Za neke druge bolesti lekari imaju određene lekove i način lečenja. Kupaju se, mažu uljima, imaju tajnih lekova za čistoću, zdravlje i čuvanje snage. Tim lekovima se bore i protiv padavice koja ih često ugrožava. „To je znak velikog genija, odgovoriće Hospitalac Đenovljaninu, jer su od iste bolesti patili: Herkul, Sokrat, Kalimah, Skot i Muhamed”. Solarci većinom žive po sto, a mnogi i po dvesta godina.

Sudstvo je u Solaraca vrlo strogo. Prve sudije su majstori. Oni osuđuju pojedince na kazne: izgnanstvo, šibanja, ukor, odstranjivanje od trpeze, zabrana opštenja sa ženama. Zatvora nema, kazna se izvršava odmah ili za tri dana, ako se osuđeni žali HOHU. Kazne se određuju prema krivici i okolnostima. Zakoni su malobrojni, kratki i jasni. Na crkvenim stubovima vise bakarne table na kojima su ispisane definicije, a ispod svakog stuba sedi sudija one vrline za čiju povredu se sudi. Postoji i smrtna kazna. Dželata nemaju, kaznu izvršava sam narod, svojim rukama ili kamenovanjem. Prvo udaraju tužilac i svedoci. Nekim dozvoljavaju da izaberu vrstu smrti. Kao što se vidi, naš fratar Kampanela

veoma strogo sudi svaki prestup da bi očuvao svoje idealno društvo, jer je znao kakvim mukama su njega podvrgavali čuvari španske vlasti. Kao pripadnik dominikanskog duhovnog reda uz to, iz čije sredine su potekli istaknuti inkvizitori, nije se plašio sile.

Kad Hospitalac bude postavio pitanje o sveštenicima, žrtvama, religiji i veri, Denovljanin će mu naširoko kazivati o dužnostima vrhovnog poglavara i svih sveštenika čija je dužnost da očisti savest građana molitvama i ispovedanjem, u stvarima, iznosiće neki između katolički i paganski običaj. Prinosi se i ljudska žrtva bogu, beskrvna doduše, jer će se onaj najpravedniji, koji se dobrovoljno javi moliti bogu za svoj narod 20 do 30 dana, a tada postaje sveštenik obasipan mnogim počastima. I cela zajednica se često moli bogu, naročito oko velikih praznika, tokom svečanosti kad Sunce ulazi u četiri obrtne tačke. Pesnici tada opevaju slavne vojskovođe, ali se ni u čiju čast ne podiže spomenik pre smrti. To su prava helenska shvatanja pogrebnih pohvala junacima u ratu.

U ovom delu izlaganja doći će do izražaja bogato Kampanelino poznavanje verskih, geografskih, istorijskih, filozofskih i astrološko-atronomskih nauka. Govoriće o fizičkim i metafizičkim principima gde će se opet osetiti uticaj *Kabale* na njegovo razmišljanje. Preći će zatim na pitanje o Adamovom grehu zbog kojeg Solarci tvrde da je „srećan onaj hrišćanin koji se zadovoljava verovanjem da se zbog greha Adamova stvorila tolika pometnja. Oni smatraju da sa očeva prelazi na sinove pre zlo kazne, nego zlo kazniće. Zato strogo vode računa o rađanju i vaspitanju i kažu da „kazna i krivica kako sinova tako i roditelja prelazi na državu... a ko proučava uređenje sveta, anatomiju čoveka (koju i sami dobro proučavaju na osuđenima na smrt), biljaka i životinja i funkciju njihovih delova, primoran je... da prizna božju mudrost i providenije”. Pošto Solarci priznaju zakon prirode veruju da njemu treba dodati samo svete tajne, pa će se približiti hrišćanstvu, a to će biti „jak dokaz da je hrišćanska religija najistinitija od svih i da će ona, ako se uklone zloupotrebe, biti budući gospodar u celom svetu”.

Kao većina njegovih savremenika, Kampanela je čvrsto verovao u astrologiju; što je izbegao lomaču jeretika i našao prijatelje među papama i kraljevima može da zahvali samo svome dobrom poznavanju astrologije. „Zvezde, veći on, utiču na prirodu; biljke ne bi mogle cvetati da ih Sunce ne greje. Toplota potiče iz svemira, to znači iz neba, zato smo svi u svojim delima izloženi uticaju neba”. On stvara vezu između ljudskih sudbina i kretanja zvezda, njih smatra

uzrokom zla i božijim glasnicima. „Kraj sveta, rekao je Kampanela, biće objavljen znacima na Suncu i zvezdama”. I pored zabluda, nekim svojim iskustvima Kampanela je preteča naučnih saznanja. Ona „toplota iz svemira” to su danas kosmička zračenja, a naučnici se ozbiljno bave proučavanjem njihovog delovanja na čovekovu psihu.

Nije teško objasniti Kampanelinu utopiju. Dok je Tomas Mor kao humanist ostavio dosta inicijative čoveku pojedincu, Kampanela fratar, monah, vidi samo kolektivizam samostana kao izlaz iz situacije. To je primitivna ravnopravnost koja se rađa u njegovoj glavi kao reakcija na bespravljje, čovek njegova društva se utapa u kolektiv koji ga lišava svih ličnih prava.

Nošen takvim shvatanjima kao pristalica tzv. mirnog komunizma Kampanela je pozivao celo društvo da ostvari njegovu zamisao o idealnom, najekonomičnijem društvu. Nije međutim, znao za društvenu snagu proletarijata, a nisu je jasno uočavali ni socijalisti XVIII i XIX veka (Sen Simon, Furije). Ta snaga jedino može da odigra istorijsku ulogu u menjanju strukture društva i društvenih odnosa. U tome i jeste jedan od bitnih nedostataka u učenju socijalista utopista. Socijalističko maštanje, veli Lenjin, pretvorilo se u socijalističku borbu miliona ljudi tek onda kad je Marksov naučni socijalizam povezao težnje za preobražaj s borbom određene klase. Uprkos mnogim slabostima, socijalisti utopisti su ostavili proletarijatu i naučnom socijalizmu, snažno oružje kojim su se njihovi najbolji umovi, Marks i Engels, bogato koristili u borbi protiv kapitalističkog sistema i buržoaske ideologije, u borbi za pobjedu komunističkih ideja u svetu.¹⁵⁾

¹⁵⁾ V. I. Lenjin, *Dvije utopije*, 1949.